

השבת אבדה בקהילה

הרב אלעד ממון, רב קהילת "זכור לאברהם"
בקריית גת, ור"מ בישיבת ההסדר בקריית גת

פתיחה

פעמים רבות אנו נתקלים בבית הכנסת בחפצים, ספרים, בגדים וכדומה שמונחים להם באיזו פינה זמן רב ללא שואל ודורש. תופעה זו מעוררת כמה שאלות: האם אנו צריכים להשאיר חפצים אלו במקומם עד שבעליהם יבואו לקחתם כאשר השארה זו פוגעת בסדר המקום ובניקיונו? אם צריכים להמתין ולחכות, כמה זמן נחכה? האם יש לפעול להשיב את החפץ לבעלים מדין מצוות השבת אבדה או שמא אחרי זמן רב ניתן לזכות בו? אם כן, מי הזוכה בו, האם התופס הראשון או שמא בית הכנסת זוכה בו? על שאלות אלו ועל ערכה של מצוות השבת אבדה בקהילה נעסוק במאמר זה בע"ה.

חשיבותה של מצוות השבת אבדה בכלל ובחיי הקהילה בפרט

לֹא תִרְאֶה אֶת שׂוֹר אַחִיךָ או אֶת שִׂי נִדְחִים וְהִתְעַלְמָתָּ מֵהֶם הִשָּׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ. וְאִם לֹא קָרֹב אַחִיךָ אֲלֵיךָ וְלֹא יָדַעְתָּ וְאָסַפְתָּ אֵל תוֹךְ בֵּיתְךָ וְהָיָה עִמָּךְ עַד דָּרַשׁ אַחִיךָ אֹתוֹ וְהִשְׁבֹּתוּ לוֹ. וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְחִמְרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְלֹתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל אֲבֹדַת אַחִיךָ אֲשֶׁר תֵּאָבֵד מִמֶּנּוּ וּמִצְאָתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם.²²

22 דברים כב, א-ג.

למצוות השבת אבדה חשיבות גדולה מאוד בקרב המצוות החברתיות של תורתנו. מצווה זו דורשת מכל אדם לפתח שימת לב מיוחדת לממון חברו שלא יאבד, ולהשקיע מאמצים וזמן לשמירת האבדה, להכרזה עליה ולהחזרתה לבעליה האמיתיים אחרי דרישה וחקירה. בכך כל אחד מפתח אצלו את המודעות החברתית להכיר שאינו חי לעצמו בלבד אלא עליו לדאוג גם לכל הסובבים אותו, לעזור להם לא רק בגופם אלא אף בממונם.

מדברי רבותינו ז"ל בערך מצווה זו

כותב רבינו בחיי:²³

השב תשיבם לאחיך. תצוה התורה שנהיה זהירים בהשבת אבדה לבעלים. ומכפל ההשבה דרשו²⁴ אפילו מאה פעמים, וכל זה מדרכי החסד והרחמים, ללמד שכולנו עם אחד ראויים שיהיה לנו אב אחד, ושירצה כל אחד בתועלת חברו, ושיחמול על ממונו, ובין שתהיה האבדה בעל חי בין שלא תהיה בעל חי, חייב הוא להחזירה לרשותו, וזהו שאמר: וכן תעשה לחמורו, שהוא בעל חי ובהמה טמאה, וכן תעשה לשמלתו, אף על פי שאינו חשוב כבעל חי, וכן תעשה לכל אבדת אחיך, אחד משאר כלים אף על פי שאינן חשובין כשמלה, לא תוכל להתעלם, שלא תחזירו לידו. וזה שאמר: לא תוכל להתעלם, אין להבין אותו בהשבת אבדה בלבד, אלא הוא הדין בשאר כל הפרטים ושאר כל התועלות שביד האדם להביאם לחברו או להסיר ולדחות נזקו ממנו הרי הוא חייב בכלן, וכענין שאמר הכתוב: "ואהבת לרעך כמוך".

מבואר בדבריו שעל ידי מצווה זו התורה מחנכת אותנו לכך שכולנו כאיש אחד, ודאגתנו איש לרעהו היא כדאגתנו לעצמנו. גם האלשיך הקדוש כותב כעין דברים אלו ומבליט את הערך שהתורה מחנכת אותנו אליו - היותנו בעלי רגישות פנימית לזולת על אף הקושי הכרוך בכך לפעמים, וז"ל:²⁵

23 דברים כב, א.

24 ב"מ לא, א.

25 שם.

ולענין הכתובים אומר כי רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל במצות ואהבת לרעהך כמוך ולהשרישו בה קו לקו, עם היות שקשה הדבר בעיני בני אדם לייגע בעד זולתם, כי מי יראה אבידת אחיו שורו או חמורו ויהיה מחמר אחריו עד גשתו עד אחיו ויניח כל עסקיו. על כן אמרה תורה לא תראה את שורו או את שיו נדחים והתעלמת מהם בטבעך, כי כן דרך בני אדם, כי אם השב תשיבם כלומר השב פעם אחת ואחר כך תשיב פעם אחרת אם יצרך. כי בראשונה על הכרח צווי התורה ואחר כך אתה תשיבם מעצמך, כל כך תחפון עשות רצוני כי עשית המצוה פעם אחת תגרור להיטיב לבך לעשותה פעם שנית, וגם אם לא קרוב אחיך תשמרנו בביתך עד דרוש אחיך אותך.

מלבד זאת, מצווה זו יוצרת מציאות חברתית מתוקנת ומאוחדת שבה ניתן לנהל חיים חברתיים שלווים ושמחים.

ניתן לראות זאת בדברי הרש"ר הירש:²⁶

פרק כב פותח בקבוצת מצוות (פסוקים א-ה) המבטאות שלושה עקרונות יסוד הנוגעים לחיים האזרחיים של משא ומתן ומשלוח יד העומדים להתחיל מעתה, ורק בהשפעת העקרונות האלה יתפתחו החיים החברתיים של האומה בהתאם לייעודם. העקרונות האלה הם: ערבות הדדית של כל ישראל להגנת רכושו של כל יחיד (פסוקים א-ג).

וכן בספר החינוך כותב:²⁷

שורש מצוה זו ידוע, כי יש בזה תועלת הכל וישוב המדינה. שהשכחה בכל היא מצויה, גם בהמתם וכל חיייתם בורחים תמיד הנה והנה, ועם המצוה הזאת שהיא בעמנו יהיו נשמרות הבהמות והכלים בכל מקום שיהיו בארצנו הקדושה כאילו הן תחת יד הבעלים, וכל פקודי ה' ישרים משמחי לב.

כאשר מצווה זו עומדת בפתחה של קהילה, הרי שיש לה משנה תוקף וחשיבות. קהילה כידוע אינה עוד אוסף פרטים המתקבצים יחד לאותו מקום מסיבות טכניות בלבד, אלא קהילה הינה מרקם חברתי המאגד בתוכו את כלל חבריה לחטיבה אחת בעלת ערכים משותפים

26 ש.ש.

27 מצוה תקלח.

ושאיפות משותפות. ממילא השמירה על אחדות הקהילה, טיפוח האהבה בין חבריה והדאגה לחיים החברתיים בתוך הקהילה הם אבני היסוד לחיזוקה ולקידומה של הקהילה. על כן למצוות השבת אבידה, לאור המשמעות הגדולה שראינו בה לעיל, תוכן חיוני מאוד לחיי הקהילה ולפיתוחה.

בירור הלכתי בעניין מצוות השבת אבידה

הבית הקהילתי שבו מתפתחים חיי הקהילה ביתר שאת וממנו הקהילה יונקת את אורחות חייה, הוא בית הכנסת ובית המדרש. על כן ניתן את הדעת בדברינו על מצוות השבת אבדה של חפצים, ספרים וכדו' הנמצאים בבית הכנסת זמן מה ללא דורש ומבקש, היאך יש לנהוג בהם מבחינה הלכתית לאור ההתחשבות המיוחדת בחיי קהילה מאוחדים ומלוכדים.

פעמים רבות נשארים בבית הכנסת או בבית המדרש חפצים או ספרים במשך זמן רב ללא דורש ומבקש, מה דינם בדיני השבת אבידה – האם ניתן לקחתם או שצריך לשומרם לבעליהם? ואם ניתן לקחתם, האם הם שייכים לבית הכנסת או לכל מי שימצאם?

ראשית כל יש להתבונן באבדה זו, באיזה מצב נמצאה. שכן ההלכה מחלקת בין אבדה שניכר שבעליה הניחיה מדעת, אבדה שניכר שנפלה מבעליה שלא מדעת, ואבדה שיש ספק אם הונחה או נפלה, שפעמים הדין הוא שאסור ליגע בה ופעמים מצווה לקחתה ולהשיבה. כמו כן יש חילוק אם יש סימן באבדה או לא.

נסדר את הסוגיה עם תמצית שיטות הראשונים לאור חילוקים אלו.

א. הדיון בגמרא

מובא במשנה: ²⁸

מצא אחר הגפה או אחר הגדר גזולות מקושרים, או בשבילין שבשדות – הדין זה לא יגע בהן. מצא כלי באשפה, אם מכוסה – לא יגע בו, אם מגולה – נוטל ומכריז.

ובגמרא שם:

28 ב"מ כה ע"ב.

מאי טעמא? דאמרינן: הני אינש אצנעינהו, ואי שקיל להו – לית להו למרייהו סימנא בגווייהו, הלכך לשבקינהו עד דאתי מרייהו ושקיל להו. ואמאי? ליהוי קשר סימנא! אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: במקושרין בכנפיהן, דכולי עלמא הכי מקטרי להו. ולהוי מקום סימן! אמר רב עוקבא בר חמא: במדדין. אי במדדין – מעלמא אתו, ומותרין! איכא למימר מעלמא אתו, ואיכא למימר אינש אצנעינהו, והוה ליה ספק הינוח, ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: כל ספק הינוח – לכתחילה לא יטול, ואם נטל – לא יחזור.

ובהמשך הסוגיה שם: ²⁹

תניא נמי הכי: מצא טלית וקרדום באסרטיא, ופרה רצה בין הכרמים – הרי זו אבידה. טלית בצד גדר, קרדום בצד גדר, ופרה רועה בין הכרמים – אין זו אבידה. שלשה ימים זה אחר זה – הרי זו אבידה.

בגמרות אלו מבוארים גדרים אבדה שאדם חייב להשיבה, גדרים אבדה שבהם אין עליו חובת השיבה, וכן מצבים שבהם אסור לו ליגע באבדה כלל. רבו הדעות בפוסקים בדיונים אלו וכן הפרטים רבים הם, ויש חילוק בפוסקים בין אבדה שנמצאה במקום המשתמר ובין אבדה במקום שאינו משתמר. כיוון שאנו נתמקד במאמר זה באבדות הנמצאות בבית הכנסת או בית המדרש, נמקד את הדיון באבדה שנמצאה במקום המשתמר או מקום המשתמר קצת. נחלק את הדיון למצבים השונים:

ב. נמצא הדבר בדרך הנחה

כאשר נמצא הדבר בדרך הנחה, היינו שניכר שהבעלים הניחוהו שם על מנת לשוב לקחתו, חילקו הפוסקים בין מקום המשתמר למקום שאינו משתמר. במקום המשתמר הסכמת הפוסקים היא שלא ייגע באותו דבר, בין יש בו סימן בין אין בו. הברייתא בדף לא מנמקת שמא יבואו הבעלים לקחתו ולא ימצאוהו, שאם יש בו סימן – הרי זה מטריח את הבעלים לחפש מי מצאם וליתן סימנים, ואם אין בו סימן – הרי שהבעלים יאבדו בכך את אבדתם שכן לא יוכלו להוכיח שהיא שלהם.

29 ב"מ לא ע"א.

אם נמצא הדבר במקום שאינו משתמר כל כך:
 אם יש בו סימן - לדעת התוס', הרא"ש, והנימוק"י ייטול ויכריז,
 כמשמעות פשט הגמרא³⁰ "להוי קשר סימן", "להוי מקום סימן". סברתם
 היא שכיוון שאין המקום משתמר לגמרי ויש חשש שיאבד, עדיף ליטלו
 ולהכריז עליו.³¹

לדעת הר"ן,³² הרשב"א, והרמב"ם³³ - לא ייגע בו, וסברתם היא שכיוון
 שגם אצל המוצא אינו משתמר לגמרי, מפני שאולי לא ישמע המאבד את
 ההכרזה, ועוד שמא לא ידע ליתן סימן, לכן אין ליגע בו ויש לסמוך על
 כך שהבעלים הניחוהו לדעתם.
 אם אין בו סימן - לכולי עלמא לא ייגע בו.

ג. ספק אם הונח מדעת ע"מ לשוב לקחתו או שנפל בלא ידיעת הבעלים

אם נמצא במקום המשתמר לגמרי, נחלקו הפוסקים: אם יש בו סימן -
 דעת הר"ן, הרמב"ם והרמב"ן שלא ייגע בו כיוון שנמצא כעת במקום
 המשתמר לגמרי, בעוד שהמוצא נחשב למקום שאינו משתמר לגמרי
 כיוון שאולי לא ישמע המאבד את ההכרזה או לא ידע לתת סימן. לעומת

30 כה ע"ב.

31 הם מוכיחים את שיטתם מכך שבשלב הראשון של הסוגיה הבינה הגמרא שמדובר
 על ודאי הינוח, כמשמעות הלשון, ורק בסוף הסוגיה הגמרא עוברת להבנה שמדובר
 על ספק הינוח. כיוון שבשלב הראשון הציעה הגמרא שיכריז על פי סימן, מוכח
 שאף בוודאי הינוח יש להכריז אם יש סימן במקום המשתמר קצת.

32 הר"ן ביאר לפי שיטתו שהגמרא כבר בשלב הראשון דיברה על ספק הינוח בלבד
 ולא על ודאי הינוח ולכן אמרה שיכריז על פי סימן, אך בוודאי הינוח הדין יהא
 שלא ייגע אף שאינו משתמר לגמרי, וזה מוכח מהברייתא בדף לא העוסקת בטלית
 או קורדום בצד גדר, שהוא מקום שאינו משתמר לגמרי, ואף על פי כן לא ייגע
 בו כיוון שהוא ודאי הינוח. אולם התוס' ודעימיה יסבירו בסוגיה שם, כמו שכתבו
 הנמוק"י והמהרש"א, ששונה הדין שם שמדובר על פועלים שדרכם להניח קורדום
 או טלית בצד הגדר על מנת לשוב לקחתם ואין חשש לשכחה ולכן אסור ליגע
 בהם, מה שאין כן בסתם הינוח במקום שמשתמר קצת יש חשש שהבעלים שהניחו
 שכחוהו שם וניחא להם שייטלו ויכריזו.

33 לפי הבנת המ"מ והכס"מ.

זאת, מהרא"ש והרשב"א משמע שייטול ויכריז כיוון שזה ספק הינוח ספק נפילה, ואם זו נפילה הרי החפץ יאבד לגמרי ולכן עדיף שייטול ויכריז. אולם הדרישה³⁴ נטה קו לומר שגם לדעת הרא"ש והרשב"א לא ייגע כדין ודאי הינוח, והביא הוכחות לדבריו, עי"ש. אם אין בו סימן - לכולי עלמא לא ייגע בו כנ"ל. אם מצאו במקום המשתמר קצת: אם יש בו סימן - לרוב הראשונים ייטול ויכריז כמשמעות פשט הגמרא בדף כה, אך להרמב"ם³⁵ לא ייגע בו מחמת ספק הינוח.

ד. מצא דבר שמוכח שנפל ואבד לבעליו

הסכמת הפוסקים שבכל גווני אם יש בו סימן - ייטול ויכריז, ואם אין בו סימן - הרי הוא שלו.

ה. כאשר הדין הוא שלא ייגע, מזה הדין בדיעבד אם כבר נטל

בגמרא דידן³⁶ מבואר שאומר רבי אבא בר זבדא בשם רב שאם נטל - לא יחזיר.

אולם בירושלמי איתא:³⁷

רבי אבא בר זבדא אשכח חמרא מכוסה בחפיסה ונסביה אתא ושאל בבי רב אמרו ליה לאו יאות עבדת אמר להו אהדריה אמר ליה לא דלמא אתא מריה ולא אשכחיה ומיאש מיניה.

משמע שכל עוד לא זו ממקום המציאה יחזיר למקומו, אך אם כבר הלך משם קיים חשש שהבעלים באו ולא מצאו ולא יחזרו לשם עוד, ועל כן אין להחזיר לשם האבדה.

למעשה נחלקו בזה הפוסקים:

לדעת התוס' והרא"ש יש לחלק: בחפץ המונח במקום המשתמר לגמרי,

34 ס"ק י.

35 לפי הבנת המ"מ והכס"מ.

36 כה ע"ב.

37 במכילתין פ"ב ה"ד.

שהדין הוא שלא ייגע בו מפני שאין לזה גדר אבדה כלל, הדין כדברי הירושלמי שכל עוד יודע שהבעלים לא באו לשם – יחזיר למקום; בחפץ המונח במקום המשתמר קצת קיים חשש שהבעלים שכחוהו והוי ספק אבדה, לכן אף שלכתחילה לא ייגע, אם נטל – התחייב מספק בשמירה והשבה ואין להחזירו למקומו אף שהבעלים לא בא לשם.³⁸

לדעת הרמב"ן, הר"ן, הנמוק"י והרשב"א בכל אופן נקטינן כמבואר בירושלמי שכל עוד לא באו הבעלים למקום האבדה – יש להחזירה למקומה, ורק אם יש חשש שהבעלים באו ולא מצאו – אין להחזירה למקומה.³⁹

להלכה

אם יש בה סימן – ייטול ויכריז. אם אין בה סימן, לרוב הפוסקים יהא מונח עד שיבוא אליהו או עד שיביאו הבעלים עדים שהיא שלהם, וכך פסק הרמ"א, ולדעת הרמב"ם זכה בה המוצא והרי היא שלו, וכן פסק השו"ע. אולם הראשונים התקשו טובא בדברי הרמב"ם הללו שהרי מדובר כאן על ספק הינוח, ועל הצד שמדובר בהינוח אין כאן ייאוש. אם כן, הווי ספק ייאוש וקי"ל בסוגיה של ייאוש שלא מדעת שגם בספק ייאוש הלכה כאביי שלא הווי ייאוש. אם כן כיצד פוסק הרמב"ם שזכה באבדה זו? ביישוב דברי הרמב"ם ישנם כמה ביאורים, נזכיר כאן שניים מרכזיים: הכס"מ מבאר שכל מה שקי"ל כאביי שייאוש שלא מדעת לא הווי ייאוש, הוא רק לעניין שאסור לקחתו לכתחילה שמה יש לו בעלים שלא התייאשו, אך אם עבר ונטלו ואינו יכול להשיבו, כיוון שאין בו סימן וגם אינו יכול להחזירו למקום שנמצא מחשש שכבר באו הבעלים לשם ולא

38 עיקר הוכחת התוס' לחלק כך הוא מדיוק בלשון הגמ' 'ואם נטל לא יחזיר', משמע שמרגע שנטל כבר אינו יכול להחזיר מפני שנתחייב בהשבה, וגמרא זו עוסקת במקום המשתמר קצת ולכן הוי ספק אבדה שיש חשש ששכחה כאן. לכן אף שלכתחילה מספק לא ייטול, אם כבר נטל חל עליו החיוב של שומר אבדה והשבת אבדה.

39 וסברתם היא שאם מדובר על ודאי הינוח יכול להחזיר כיוון הבעלים הניח מדעתו ואין כאן הפסד לבעלים כיוון שזה מקום המשתמר לדעתם אף שזה מקום שמשתמר קצת. ואם זה ספק הינוח ג"כ ממ"נ יכול להשיב האבידה למקומה – אם זה נפל הרי הוא שלו וכש"כ שיכול להחזיר למקומה ואם זה הינוח הרי לרשות הבעלים הוא מחזיר.

מצאו, לכן יכול לקחתו לעצמו כיוון שכעת הוא בחזקתו ואין מוציאים ממון מחזקת אדם מספק. ולא אמרינן יהא מונח, שאין לומר כן מדעתנו כשאין מפורש כן בגמרא.

הש"ך⁴⁰ מבאר שמה שקי"ל שייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש, הוא לעניין שאם יתברר מי בעליו של החפץ, יהיה חייב להשיבו לו, אך כל זמן שלא התברר הדבר - יכול לעשות בו מה שירצה.

לפי זה גם לפי הרמב"ם חייב להחזירו לבעליו כשיתברר מי הם ועד אז אסור לו לכלות את הקרן.

ו. חלף זמן רב על האבדה

עד כה עסקנו באבדה שלא עברה עליה שנה. אולם אם חלפה שנה לכל הפחות, אם אין באבדה סימן יש לשער שהבעלים התייאשו ממנה, אף אם הונחה מדעת,⁴¹ ואם יש בה סימן - הרי צריך להכריז עליה על פי כללי ההכרזה המבוארים בשו"ע.⁴²

אולם גם בדבר שיש בו סימן, אם ניכר שמוזנח ימים ושנים בבית המדרש, יש לשער שהבעלים התייאשו ממנו, כמבואר בגמרא⁴³ גבי ההוא גברא דאשכח כופרא בי מעצרתא וכו', שאבדה שניכר שהתיישנה מאוד מותר למוצאה לקחתה לעצמו אף אם יש בה סימן, שוודאי התייאשו ממנה הבעלים, וכנפסק בשו"ע.⁴⁴

40 סקכ"ו.

41 וראה רש"י ברכות נח ע"ב: "ככלי אובד - וסתם כלי לאחר שנים עשר חדש משתכח מן הלב, דיאוש בעלים לאחר שנים עשר חדש בפרק אלו מציאות (דף כח ע"א): מי שמצא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים, ואם נמצא אחר הסוכות צריך להמתין ולהכריז בפסח ובעצרת ובהג, דהיינו שנים עשר חדש, ושוב אין צריך להכריז".

42 סי' רסז.

43 כג ע"ב.

44 סי' רס סע' א עי"ש.

ז. אבדה בבית כנסת

אחר שיש ייאוש בעלים, וכן באופן שמוכח שהאבדה נפלה ואין בה סימן, ולכאורה ניתן למוצא לזכות באבדה לעצמו, יש לדון אם בית המדרש נחשב לזוכה ראשון, אף לפני שבעלי בית המדרש (הגבאים) ידעו עליה, מדין קניין חצר, שחצרו של אדם קונה לו אף שלא מדעתו כמבואר בשו"ע⁴⁵ וממילא האדם שמצאה חייב ליתנה לגבאים, או שמא נאמר שבנדון דידן לא יחול קניין חצר (מהטעמים דלהלן) ואם כן מוצא האבדה יוכל לזכות בה לעצמו.

מצינו בפוסקים כמה צדדים ביחס לקניין חצר בבית המדרש:

א. הש"ך⁴⁶ כתב שגם בחצר שייך הדין "יאווש שלא מדעת לא הוא יאווש"⁴⁷, וכיוון שבזמן שהגיע הספר לחצר (לבית המדרש) טרם היה יאווש בעלים, נמצא שאמנם היה קניין אך כיוון שבזמן הקניין עדיין לא היה יאווש, חלה חובת ההשבה לבעלים, ואם כן אין רשות לבית המדרש לקחת את האבדה לעצמו, וחייב הוא להשיבה לבעלים.

אולם דעת המהרש"ל⁴⁸ שלא שייך בחצר דין יאווש שלא מדעת, ולדבריו בית המדרש יכול לקנות את הספר לעצמו.

ב. בשו"ת שבט הלוי⁴⁹ כתב שיש פוסקים הסוברים שאין כלל דין קניין חצר בבית הכנסת ובית המדרש על פי דברי המג"א:⁵⁰

מצא דבר בחצר ביהכ"נ זכה בו ולא אמרינן דחצר ביהכ"נ קונה להקדש, דחצר קונה מכח יד ואין יד להקדש (אגודה ריש מעילה).

דהיינו, כיוון שאין בעלים מוגדר להקדש, לא שייך שיחול בזה קניין חצר.

לפי זה לא מיבעיא לדעת המהרש"ל, שלא שייך בחצר יאווש

45 סי' רסח סע' ג.

46 סי' רסב ס"ק א וסי' רסח ס"ק ג.

47 שאם ידוע לנו שבזמן המציאה טרם ידעו הבעלים שאבד להם ולכן לא התייאושו, עדיין אין המוצא זוכה במציאה אף שאין בה סימן וידוע שהבעלים יתייאושו לבסוף.

48 בחכמת שלמה כו.

49 ח"ט סי' שח.

50 אר"ח סימן קנד.

שלא מדעת וממילא אין חובת השבה לבעלים, ואם גבאי בית הכנסת מצאו את האבדה הרי שהם יכולים לזכות בה לעצמם, אלא גם לדעת הש"ך לעיל אין חובת השבת אבדה, כיוון שלא שייך קניין חצר בבית הכנסת, והמוצא את האבדה ראשון, זוכה בה.

ג. יש לדון על פי דברי שו"ת אגרות משה⁵¹ שאין כלל קניין חצר במקום ציבורי שרבים נכנסים ויוצאים בו ואין דעת בעל המקום סומכת לקנות אבדה המגיעה לשם בקניין חצר, שסובר שאחד מהרבים ייקחנה לעצמו.⁵² אם כן הוא הדין בנדרון דידן שיש לומר שאין בית המדרש זוכה באבדה בקניין חצר.

על פי דברים אלו נראה שיש לומר שהמוצא את האבדה הראשון לאחר ייאוש הבעלים יזכה בה בין אם הוא אדם פרטי בין אם הוא גבאי בית המדרש.⁵³

עצה טובה כתבו שבט הלוי והאגרות משה שגבאי בית המדרש יפרסמו בבית מדרשם על כל אבדה שאם לא בא בעליה לקחתה עד חצי שנה או שנה, שיוכלו לעשות בה כרצונם, ואז יוכלו לנהוג בה על פי התקנה.

ח. סיכום דיני אבדה הנמצאת בבית הכנסת או בית המדרש

א. אם לא חלפה שנה על אבדה זו - אם ניכר שהונחה מדעת או שיש ספק אם הונחה מדעת, יש להורות שלא לגעת בה, בין יש בה סימן בין אין בה, ולחכות שבעליה יבואו לקחתה, כיוון שייטכן שבית המדרש הוא מקום המשתמר.

ב. אם הרימה מישהו בטעות, אם הוא עדיין באותו מקום וראה שבעליה טרם באו לחפשה, יש להחזירה למקומה.

ג. אם כבר לקחה לביתו, ויש בה סימן - יכריז עליה, אם אין בה סימן,

51 חו"מ ח"ב סי' יח.

52 ועל פי זה התיר למוצא אבדה בכנק וכדו' לקחתה לעצמו.

53 אולם אם יש לשער שהאבדה הגיעה ליד המוצא לפני ייאוש, הרי הוא חייב להשיבה אף לאחר ייאוש דייאוש שלא מדעת לא הוי ייאוש.

- לדעת הרמב"ם והשו"ע - הלוקחה יכול להשתמש בה לעצמו, ולדעת הרמ"א - יניחה עד שיבוא אליהו.
- ד. אם ניכר שהאבדה נפלה מבעליה בלא משים, יש להורות שאם יש בה סימן - ייטול ויכריז עליה, ואם אין בה סימן - הרי היא של מוצאה.
- ה. אם חלפה שנה על אבדה זו ואין בה סימן - יכול המוצא לקחתה לעצמו בכל אופן, ואם יש בה סימן - יכריז עליה.
- ו. אם חלף זמן רב וניכר שנתיישנה מאוד - בכל אופן מותר למוצא לקחתה לעצמו אף אם יש בה סימן.
- ז. אם יש תקנה בבית הכנסת או בבית המדרש שחפצים הנמצאים בבית הכנסת עוברים כעבור זמן מה לרשות המקום, הרי שיש לפעול על פי תקנה זו.
- ח. יש להמליץ לגבאים לעשות כן ולפרסם תקנה זו בקהילה, ולהשתמש באבדות אלו לצרכי נזקקים בקהילה וכדו'.

ט. היבט נוסף במצווה ביחס לרבני הקהילות

נחתום את דברינו בעניין נוסף הנלמד ממצוות השבת אבדה, ויש בו חשיבות רבה לרבני הקהילות בקהילותיהם השונות, והוא על פי דברי אור החיים הקדוש על מצווה זו, וז"ל:

לא תראה את שור וגו'. פרשת זו באה לרמוז בפרטות חיוב התוכחות שצדיקין בני איל חי צדיקי עולם לעשות לעם ה', והן אלה צדיקים יקראו לצד מעלתם אחים, כמו שהעידותיך שכינוי זה הוא מדריגה היותר מעולה שבכל כינויים אשר יתכנו בהם יחידי עם, ואותם צוה ה' כי תראה את שור אלה הם בני אדם שנמשלו כבהמות והם צאן קדשים ולזה קראם שור ושה, אחיך שהוא הקדוש ברוך הוא, ויחס לו שם זה להעיר אל מי מקדושו הוא מצוה שהם הצדיקים כמו שכתבנו. ואומרו נדחים על דרך אומרו ונדחת והשתחוית להם וגו' שהעובר פי ה' יקרא נדח, ויצו ה' לבל יתעלם אלא ישיבם לאחיו הוא אלהי עולם וכפל לומר השב תשיבם, נתכוון כי מתחילה ישיבם לדרך הטוב ובוה יתקרבו אל אביהם שבשמים, והוא אומרו תשיבם לאחיך.

ואומרו ואם לא קרוב אחיך וגו'. בזה העיר כי הוא מדבר על זמן גלות האחרון כי לא קרוב כדרך אומרו אשורנו ולא קרוב, עוד לו ולא ידעתו שנסתם

הקץ ואין יודע מתי קץ הפלאות, וזה יסובב הרחקת הלבבות מהאמונה ונטווי רגל כאשר עינינו רואות בדורות הללו, עם כל זה יצו ה' ואספתו אל תוך ביתך זה בית המדרש וילמדהו אורחות חיים ודרך ישכון אור לבל יטה מני אורח ולא ימצאהו אויבו במחשבות וטענות כוזבות כי אור תורה תצילהו, וזה יהיה עד שיתרצה ה' וידרשהו, והוא אומרו עד דרוש אחיך אותו, והשבותו לו פירוש מעלה עליו הכתוב כאילו הוא משיבו מני אובד.

או ירצה שצריך החכם להשתדל עם בני ישראל בכח התורה והמוסר עד יום פקודה שידרוש ה' נשמתו ואז הרוח תשוב אל האלהים, ודקדק לומר והשבותו לו שאם ימעדו קרסוליו לא תשוב הנפש אל האלהים ותלך לחרפות. ואמר עוד לא תראה חמור אחיך וגו'. נתכוין בזה שלא יאמר הצדיק שלא נצטוה אלא על איש שנידח בעבירות אבל ישנו בהשב אבל אם נפל והירבה להרשיע הלנופלים תקומה ואבדה תקוה ממנו, לא כן הוא, אלא לא תראהו ותתעלם וצריך להקים עמו, דקדק לומר עמו דוקא אם הוא מסייע בדבר שרוצה לשוב, אבל אם הוא נופל ואינו חפץ בהקמתך, פטור אתה, שזה נכנס בגדר לץ וכתוב (משלי ט') אל תוכח לץ פן ישנאך.

יעיינו נא רבני הקהילות בדברים נפלאים אלו וייקחו מהם עצות יסודיות לקרב לבותיהם של בני הקהילה לאורה של תורה בדרכי נועם ועבותות אהבה.

